

4. *Жук І.* Інформованість як показник культури статевих стосунків підлітків // Соціальні виміри суспільства. – К., 2007. – Вип. 10.

5. *Петрунько О.* Статева просвіта в умовах загальноосвітньої школи // <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=62&c=1379>

6. *Хиглинг М.* Как беседовать с ребенком о сексе // <http://www.neuro.net.ru/bibliot/sexhealth/hickling/index.html>

7. *Шишова Т.* Чтобы ребенок не был трудным. – М., 2004.

8. *Кон И.С.* Подростки — зона повышенного риска // http://iph.ras.ru/~mc/hot/co_4/kon.htm

9. *Amy Bleakley, Michael Hennessy, Martin Fishbein.* Public Opinion on Sex Education in US Schools // Arch pediatr adolesc med. – Vol 160, Nov 2006.

О.Юдицька

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМ ВТОРИННОГО ФОСТЕРИНГУ В КРАЇНАХ СВІТУ

Сім'я є головним осередком суспільства. Наявність стабільних умов розвитку та функціонування інституту сім'ї залежить від загального стану суспільства. В різні історичні епохи людство проходило крізь трансформацію суспільного устрою, що, своєю чергою, впливало і на зміну сімейних форм.

Унаслідок геополітичних та формаційних катаклізмів (війни, повстання, революційні події) велика кількість дітей залишалася без сімей та піклування родичів. Сторонні особи, небайдужі до дитячого болю, брали на проживання та виховання дітей-сиріт до своїх родин. Такі дії здебільшого були власною ініціативою цих сімей. Державні органи не регулювали цей процес. Хоча поодинокі випадки участі органів влади у вирішенні долі дітей-сиріт спостерігались у Гамбурзі в 1660 р. [1, с. 4], Київській Русі в XI ст. [2, с. 13], Російській імперії за часів правління Петра I та Катерини II [2, с.13,14]. Дітей розміщували в сім'ях за певну винагороду.

В ХХ ст. людство дуже гостро зіткнулось з проблемою сирітства, що було масовим після двох світових воєн. Це зумовило поширення нерідного батьківства. В цей же час уряди багатьох держав законодавчо врегулювали функціонування нового соціального інституту – фостерної сім'ї (сім'ї, яка приймає дітей). В Україні такі сім'ї були визнані державою в 2002 р. [3; 4].

Аналізуючи створення та функціонування фостерних сімей у різних країнах світу, потрібно брати до уваги вплив на них цілої низки культурних, економічних і політичних чинників, що діють у суспільстві. Фостерні сім'ї включені до процесу фостерингу як одні з найважливіших його учасників. Під фостерингом треба розуміти не лише діяльність власне сімей, а й широку мережу соціальних, економічних, культурних та інших відносин між усіма учасниками цього процесу.

Ш.Джордж та Н. ван Авденговен розрізняють первинний і вторинний фостеринг [5, с. 20]. До учасників первинного фостерингу відносять нерідних батьків і дітей, рідних дітей фостерної сім'ї, біологічну сім'ю фостерної родини, а також інших людей, які особисто зацікавлені у догляді за дитиною та безпосередньо залучені до нього.

Учасниками вторинного фостерингу є всі ті, хто опікується власне нерідними батьками. До них можна віднести соціальних працівників, служби соціального захисту населення, вчителів, лікарів, правову базу щодо фостерингу, державні органи з питань захисту дітей, неурядові організації. Ще як окремий учасник фостерного процесу визначається “суспільний консенсус, яким держава й уряд утримуються при владі, тобто виборці та платники податків, чия реакція впливає на позиції політиків у таких делікатних питаннях, як фостерний догляд” [5, с. 21].

Основною метою вторинного фостерингу є виховання та соціалізація дітей у сім'ях. Саме ж поняття “вторинний фостеринг” означає не меншу участь та відповідальність у цьому процесі, а більшу віддаленість від учасників первинного фостерингу.

Форма організації системи вторинного фостерингу залежить від політичного устрою та економічного розвитку країни. Ш.Джордж та Н. Ван Авденговен виділяють його чотири основні типи [5, с.57]:

- країни соціальної демократії (скандинавські країни, Нідерланди);

- країни ліберальної демократії (Канада, Японія, США, Гонконг, Велика Британія);

- країни, що розвиваються (Зімбабве, Ботсвана, Чилі, ПАР, Венесуела);

- країни колишнього соцтабору (Угорщина, Румунія, Польща, Україна, Росія).

У кожного типу є свої особливості, але є і подібні риси в функціонуванні системи вторинного фостерингу (*табл. 1*).

Тоді як країни соціальної демократії орієнтовані на зменшення впливу негативних чинників ринкової економіки на життя слабших членів суспільства, а країни ліберальних демократій спрямовують свою діяльність на боротьбу з бідністю шляхом збільшення до максимуму економічного прибутку, країни колишнього соцтабору та країни, що розвиваються, не мають ані ресурсів, ані можливості ефективно розв'язувати проблеми в цій сфері.

Системі вторинного фостерингу відводяться різні ролі. Найбільш розвинена вона в країнах соціальної демократії, оскільки саме їй надається перевага у здійсненні фостерингу. Цьому сприяє активна державна політика та тісна співпраця уряду з різними неурядовими організаціями.

У країнах ліберальної демократії система вторинного фостерингу слаборозвинена. Їй не приділяється значної уваги державою, провадиться політика “невтручання” в процес фостерингу. Неурядові організації намагаються заповнити своєю діяльністю ті прогалини, які залишилися від держави.

У країнах, які розвиваються, офіційний фостеринг не розвинений, а тому держава відіграє незначну роль у цій системі. В таких країнах, де досить міцні сімейні традиції виховання, поширений неофіційний фостеринг, коли дитину беруть на виховання родичі (*табл. 1*).

Таблиця 1

Система вторинного фостерингу: порівняння її основних характеристик у різних країнах світу*

<i>Типи країн</i>	<i>Країни соціальної демократії</i>	<i>Країни ліберальної демократії</i>	<i>Країни, що розвиваються</i>	<i>Країни колишнього соцтабору</i>
<i>Критерії вторинного фостерингу</i>				
Спрямованість державної політики	Прагнуть зменшити нерівність шляхом фінансової підтримки слабкішим членам суспільства; компенсувати та пом'якшити негативні впливи ринкової економіки на життя пересічних громадян	Націлені на боротьбу з бідністю завдяки максимізації економічного прибутку	Діють за інерцією: або вони не мають ресурсів; або ж вони так дезорієнтовані, що не можуть розв'язати всієї безлічі проблем, яка припадає на них	
Місце системи вторинного фостерингу в державній політиці	Головна роль відводиться системі вторинного фостерингу	Малорозвинена система вторинного фостерингу	Роль держави у системі вторинного фостерингу незначна. Фостеринг – неофіційний механізм	Вторинний фостеринг не здійснювався, єдиним органом управління була держава, саме тому зараз їй відводиться значна роль у вторинному фостерингу
Співвідношення сімейних та інституційних форм догляду	Перевага сімейних форм догляду над інституційними, в яких також намагаються створити сімейну атмосферу (не більше 20 вихованців)	Перевага сімейних форм догляду над інституційними	Соціальні проблеми найкраще розв'язувати на рівні племені і його звичаїв; міцні традиції родинного виховання. Існують заклади опіки, але їх кількість і якість вкрай незадовільні	Міцні традиції фостерингу. Триває процес деінституціоналізації державних закладів опіки
Місце неурядових організацій у системі вторинного фостерингу	Тісна співпраця уряду з неурядовими організаціями	Значна роль неурядових організацій	Значна роль неурядових організацій	Неурядові організації тільки-но започатковані

* Джерело: Ш.Джордж, Н.Ван Авденговен. Учасники фостерного процесу. Міжнародне порівняльне дослідження

Продовження таблиці 1

<i>Типи країн</i>	<i>Країни соціальної демократії</i>	<i>Країни ліберальної демократії</i>	<i>Країни, що розвиваються</i>	<i>Країни колишнього соцтабору</i>
<i>Критерії вторинного фостерингу</i>				
Рівень розвитку превентивних заходів	Добре розвинені превентивні заходи (надання довготривалої відпустки у зв'язку з появою прийомної дитини)	Низький рівень превентивних заходів	Превентивні заходи майже не впроваджуються	Розробляються та впроваджуються превентивні заходи
Наявність та кваліфікація професійних кадрів	Ефективне використання праці людей (багатоаспектна підтримка тим, хто дбає про дітей)	Брак професійних кадрів (низька освіта, низька оплата праці)	Відсутність кваліфікованих фахівців. Обмежена соціальна, економічна і політична підтримка	Відсутність кваліфікованих фахівців
Рівень розвитку правової бази фостерингу	Професіоналізм (державна сприяє неурядовим організаціям, які підтримують професійні фостерні мережі, котрі, своєю чергою, розвивають фахові навички у фостерних сім'ях, що доглядають дітей з неблагополучних сімей)	Недосконала правова база для втілення вторинного фостерингу на фоні достатніх фінансових ресурсів	Не мають законодавства щодо фостерингу (натомість добре розвинена правова база щодо усиновлення)	Вдосконалюється правова база з питань охорони дитинства
Форма участі уряду у системі вторинного фостерингу	Активна державна політика	Державна концепція "невтручання"	Політика невтручання уряду щодо фостерингу	Активна державна політика

У країнах колишнього соцтабору, як і в країнах ліберальної демократії, система вторинного фостерингу малорозвинена. Причиною є невизнання державою протягом багатьох років переваг сімейних форм виховання над колективними, а тому й заперечення необхідності самого процесу фостерного виховання, зокрема й усіх учасників системи

вторинного фостерингу. Оскільки в цих країнах єдиним органом управління була держава, неурядові організації не мали можливості існувати та розвиватись. У даний час вони лише починають свою діяльність у системі вторинного фостерингу. Державі відводиться значна роль у цій системі. Вона намагається активно впроваджувати свою політику в умовах недосконалої правової бази з питань охорони дитинства, усиновлення, нерідного батьківства.

Недостатньо розвиненою є правова база для функціонування системи вторинного фостерингу і в країнах ліберальної демократії. Ці країни мають достатні фінансові ресурси для забезпечення діяльності такої системи, проте їх уряди не демонструють необхідної політичної волі щодо здійснення державної політики в сфері вторинного фостерингу. В країнах, що розвиваються, де офіційний фостеринг не визнається населенням, законодавство в цій сфері практично відсутнє. Проте в них наявна добре розвинена правова база та процедура усиновлення дітей.

Найбільш досконалою, добре розвиненою є правова база країн соціальної демократії. Тут існує чітко розроблений порядок надання послуг у системі вторинного фостерингу: “Держава сприяє неурядовим організаціям, які підтримують професійні фостерні мережі, котрі, своєю чергою, розвивають фахові навички у фостерних сім’ях, що доглядають дітей з неблагополучних сімей” [5, с. 75, 76]. Уряди цих країн ефективно використовують працю волонтерів. У них є висококваліфіковані професійні кадри. Всім акторам фостерного процесу надається різнопланова підтримка. В інших країнах не вистачає достатньої кількості фахівців задля нормального функціонування фостерингу. Ця проблема виникає через низькі рівні освіти та оплати праці. В цих країнах майже не надається соціальна та економічна підтримка професійним кадрам. Тут спостерігається низький рівень превентивних заходів, що впливає на ефективність усього процесу фостерингу. На противагу цьому країни соціальної демократії активно використовують превентивні заходи на підтримку фостерного процесу (наприклад,

Швеція надає фостерним батькам довгострокову відпустку у зв'язку з появою прийомної дитини) [5, с. 75].

У країнах соціальної та ліберальної демократії перевага надається сімейним формам виховання над інституційними. (Інституційні форми опіки – інтернатні заклади для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: медичні, навчальні, виховні заклади, заклади та установи соціального захисту, в яких проживають діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, – будинки маляти, дитячі будинки, будинки-інтернати, притулки для неповнолітніх). Але особливістю країн соціальної демократії є наявність закладів опіки з атмосферою, максимально наближеною до сімейної. В таких закладах виховується не більше 20 дітей.

У країнах, що розвиваються, питання опіки дітей вирішується в межах племені, де достатньо міцні традиції сімейного виховання. В цих країнах існують заклади опіки, але їх дуже мало, а послуги, що ними надаються, вельми низької якості. Але й такі заклади вкрай потрібні дітям, які не змогли знайти дім серед родичів, і є їх останньою надією на виживання.

У країнах колишнього соцтабору сімейні традиції виховання також досить міцні, але за доби тоталітарного режиму існувала широко впроваджена система державної опіки, і всі діти, позбавлені батьківського виховання, перебували в будинках-інтернатах. На даний час відбувається процес деінституціоналізації державних закладів опіки та поширюється мережа фостерних сімей і дитячих будинків сімейного типу, в яких діти відчувають любов і турботу.

Однією з важливих умов організації успішного фостерингу є матеріальне забезпечення фостерних сімей та дитячих будинків сімейного типу, яке здійснюється на рівні, що його може профінансувати держава. Багато залежить від допомоги неурядових організацій. Найвища оплата праці фостерних батьків існує у країнах соціальної демократії. У країнах ліберальної демократії рівень оплати нижчий. На незадовільному рівні оплата праці в цій сфері здійснюється у країнах, що розвиваються, та країнах колишнього соцтабору.

Узагальнюючи викладене, можна зробити висновок, що найбільш досконало організованою є система вторинного фостерингу в країнах соціальної демократії. На це треба звертати увагу при вивченні зарубіжного досвіду діяльності в соціальній сфері.

Основні передумови виникнення фостерингу в Україні були такі ж, що й у всьому світі. Але слід наголосити, що велика кількість дітей, позбавлених батьківської турботи, з'явилася внаслідок подій, що відбувалися саме на території нашої країни – Жовтнева революція, громадянська війна, голодомори, сталінські репресії. У Радянському Союзі сімейні форми опіки над дітьми вважалися пробуржуазними і в силу існуючої ідеології розвивалися заклади колективного виховання. Яскравим прикладом таких дитячих будинків-шкіл стала “школа соціально-індивідуального виховання ім. Ф.Достоевського”, або ШКІД. Ще одним різновидом таких закладів були дитячі колонії та комуни, що функціонували за системою педагога А.Макаренка. Виховання базувалось на праці, самоврядуванні та колективній відповідальності. Чисельність вихованців сягала 100 осіб, але жоден не почувався покинутим, чого не можна сказати про вихованців сучасних шкіл-інтернатів.

Після розпаду СРСР наша країна опинилася на шляху змін у всіх сферах життя. Криза охопила всі соціальні інститути суспільства, інститут сім'ї включно, який уже перебував у стадії трансформації – зміни гендерного балансу, зміни системи цінностей, зростання кількості розлучень та ін. Це, своєю чергою, вплинуло на виховання дітей. Надмірна зайнятість батьків на роботі або у власному бізнесі, пияцтво, наркоманія, жорстоке поводження позбавляють дітей спілкування з ними, що призводить до заміни першого значущого на інших оточуючих (однолітків, друзів тощо). Брак спілкування також компенсується переглядом телепрограм сумнівного змісту, відеоіграм, в яких присутні жорстокість та насильство, шкідливими звичками. Унаслідок цього можуть розвиватися несприятливі соціальні зв'язки, які призводять до псування

дитини як духовно, так і фізично. Крім того, у зв'язку з великою кількістю розлучень багато дітей залишається без піклування батьків (табл. 2).

Таблиця 2
Кількість зареєстрованих розлучень (тис. одиниць)*

2001	2002	2003	2004	2005	2006
181,3	183,5	177,2	173,2	183,5	179,1

*Джерело: Офіційний веб-сайт Державного комітету статистики України (www.ukrstat.gov.ua).

Настає час, коли діти, втікаючи з дому, починають шукати собі ліпшої долі. Вони поповнюють лави соціальних сиріт.

Після 2000 р. економічна ситуація в країні дещо стабілізувалась, але це зменшило кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Так, якщо у 2003 р. кількість таких дітей становила 96,11 тис., то в 2006 р. їх уже було 102,91 тис. Лише третина з них – біологічні сироти, інші – з різних причин не можуть виховуватися своїми батьками або родичами. Це свідчить про те, що в сім'ях все ще зберігається несприятливий мікроклімат. Кількість дітей, які потрапили до притулків для неповнолітніх, у 2005 р. становила 23,67 тис. (за даними Держкомстату України).

Чисельність дітей-сиріт, яких усиновлюють, з кожним роком зменшується. У 2001р. було усиновлено 7593 дитини, у тому числі громадянами України – 4921 дитина, іноземними громадянами – 2672 дитини; у 2006 р. усиновлених дітей – 4318, громадянами України – 3184, а іноземними громадянами – 1134 дитини. Отже, активність громадян щодо усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, стає дедалі нижчою. На це впливає ряд факторів – матеріальна нестабільність, психологічна напруженість, побоювання через невпевненість у фізичному та психічному здоров'ї усиновлюваної дитини, досить складна процедура оформлення документів (табл. 3).

Таблиця 3

**Кількість фостерних сімей та дитячих будинків
сімейного типу й прийомних і рідних дітей
у них станом на 1 січня 2006 р.**

<i>Категорії/регіон</i>	<i>Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування</i>	<i>Кількість фостерних сімей</i>	<i>Кількість прийомних дітей у фостерних сім'ях</i>	<i>Кількість рідних дітей у фостерних сім'ях</i>	<i>Кількість дитячих будинків сімейного типу</i>	<i>Кількість прийомних дітей у ДБСТ</i>	<i>Кількість рідних дітей у ДБСТ</i>
УКРАЇНА	97 829	180	288	227	149	1025	225
АРК	5882	2	5	3	12	83	20
Вінницька	2798	1	1	3	1	8	1
Волинська	1787	6	17	7	5	33	9
Дніпропетровська	10 771	2	3	5	13	74	8
Донецька	13 715	6	9	6	4	53	1
Житомирська	3056	6	11	4	4	19	8
Закарпатська	1597	5	6	5	17	98	18
Запорізька	4080	17	23	26	4	37	9
Івано-Франківська	1431	3	3	0	1	16	0
Київська	3632	14	15	14	19	141	40
Кіровоградська	2193	19	30	30	8	59	11
Луганська	4869	5	10	6	3	20	3
Львівська	2318	5	8	4	1	5	1
Миколаївська	3499	0	0	0	4	31	3
Одеська	7548	28	51	45	9	62	28
Полтавська	2931	0	0	0	2	8	2
Рівненська	1638	3	11	9	8	52	14
Сумська	2680	2	6	3	7	68	15
Тернопільська	925	1	1	2	0	0	0
Харківська	5211	8	7	14	7	51	5
Херсонська	2835	4	9	2	3	19	5
Хмельницька	2676	3	5	3	5	29	13
Черкаська	2402	14	20	17	3	11	2
Чернівецька	1229	5	10	6	5	27	4
Чернігівська	2204	1	2	0	1	6	2
м. Київ	3230	18	22	13	2	12	2
м. Севастополь	692	2	3	0	1	3	1

*Джерело: Офіційний веб-сайт Державного комітету статистики України (www.ukrstat.gov.ua).

Отже, існуюча система державної опіки не може забезпечити належними умовами утримання та виховання всіх дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Тому постає питання про розвиток нових форм опіки, таких як фостерні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу, які з'явились у нашій країні наприкінці ХХ ст. і спрямовані на забезпечення такої категорії дітей сімейним вихованням.

Для нашої країни на даному етапі становлення та розвитку інституту фостерної сім'ї необхідне вивчення, аналіз та переймання досвіду організації системи вторинного фостерингу в різних країнах світу. Важливим є аналіз перепон, що постають на шляху розвитку фостерної сім'ї в Україні, для вироблення пропозицій щодо їх усунення. Зміни в будь-якому процесі, що відбувається в суспільстві, породжують як позитивне, так і негативне ставлення соціуму до них. Процес становлення інституту фостерної сім'ї та розвитку системи вторинного фостерингу в Україні не є винятком.

По-перше, це поява нових форм сімейної опіки, сутність яких не роз'яснена суспільству. Отже, існує певна недовіра щодо користі виховання дітей у фостерних сім'ях.

По-друге, недостатня кількість фахівців у цій галузі, які готували б громадян до виконання функцій нерідних батьків. Також бракує спеціалістів, що супроводжують вже створені фостерні сім'ї та повинні надавати їм всебічне консультування.

По-третє, існує здебільшого негативне ставлення персоналу інтернатних закладів до нових форм сімейної опіки через незрозумілість свого майбутнього у зв'язку з реформуванням усієї системи державної опіки.

По-четверте, розроблена нормативна база є суперечливою і неефективною, навіть дещо декларативною. На практиці спеціалістам важко визначитися, на який саме нормативний документ треба спиратись у вирішенні конкретного питання.

По-п'яте, в Україні функціонують недержавні організації (Український фонд "Благополуччя дітей", "Надія і

житло для дітей”, Дитячий Фонд ООН (ЮНІСЕФ), Міжнародна організація “ХОЛТ Інтернешнл”), що займаються питаннями вторинного фостерингу, але вони не мають достатнього впливу для впровадження досягнень своєї діяльності через мережу державних установ.

З метою усунення недоліків функціонування інституту фостерної сім’ї постановою Кабінету Міністрів України № 1242 від 17 жовтня 2007 р. була затверджена Державна цільова соціальна програма реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [6]. У ній зазначено, що до 2017 р. будуть створені всі умови для реалізації державних гарантій дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. У програмі загальними фразами визначено пріоритетність влаштування дитини в сім’ю та реформування системи державних закладів опіки. Отож потрібна розробка чіткого переліку поетапних заходів і дій, що стосуються зміни діяльності інтернатних закладів, співпраці з неурядовими організаціями, використання вже набутого вітчизняного досвіду, перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів цієї сфери, підвищення обізнаності суспільства.

Ще одним пунктом цього переліку є оплата праці нерідних батьків та батьків-вихователів, яка донедавна була низькою та нерегулярною. З упровадженням у 2006 р. нової методики фінансування за принципом “гроші ходять за дитиною” ситуація в цьому напрямі змінилася на краще. Постановою Кабінету Міністрів України № 106 від 6 лютого 2006 р. був затверджений Порядок призначення й виплати державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і фостерним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та фостерних сім’ях за принципом “гроші ходять за дитиною” [7]. Згідно з цим документом з 1 січня 2006 р. на прийомних дітей та дітей-вихованців дитячих будинків сімейного типу щомісячно виділяється державна

соціальна допомога в розмірі двох прожиткових мінімумів для дітей відповідного віку. Якщо на дитину виплачуються пенсія, аліменти, стипендія, державна допомога, то розмір соціальної допомоги визначається як різниця між двома прожитковими мінімумами і загальними виплатами на дитину. Одному з фостерних батьків або батьків-вихователів виплачується грошове забезпечення з розрахунку 35% розміру соціальної допомоги на кожну прийомну дитину, яка виховується в сім'ї, але не більше п'яти прожиткових мінімумів для працездатної особи одному з батьків-вихователів і не більше ніж півтора прожиткових мінімуми для працездатної особи одному з фостерних батьків. Нарахування грошового забезпечення починається з моменту влаштування дитини в сім'ю.

Фостерним сім'ям та дитячим будинкам сімейного типу може надаватися матеріальна, фінансова й інша благодійна допомога підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності, громадськими об'єднаннями, фондами, фізичними особами. Залучення позабюджетних коштів дає змогу поліпшити умови розвитку й виховання дітей, і така практика широко використовується в регіонах [8, с. 75]. Така система фінансування дала поштовх для подальшого розвитку фостерного батьківства як соціального інституту.

Характеристика системи вторинного фостерингу в країнах різних типів уможливіло порівняльний аналіз усіх її складових з метою подальшого застосування вже здобутого ними досвіду в Україні за умови врахування національних особливостей економіки, політичного і суспільного устроїв та їх сучасного стану.

Література

1. Бевз Г. Значення родини для формування особистості дитини // Вісник представництва EveryChild в Україні. – 2003. – № 1.
2. Підготовка кандидатів у прийомні батьки та батьки-вихователі: Посібник тренера. – К., 2006.

3. *Положення* про дитячий будинок сімейного типу, затверджене Постановою КМУ № 564 від 26 квітня 2002 р. //www.kmu.gov.ua.

4. *Положення* про прийомну сім'ю, затверджене Постановою КМУ № 565 від 26 квітня 2002 р. // www. kmu.gov.ua.

5. *Шанті Джордж, Ніко Ван Авденговен*. Учасники фостерного процесу. Міжнародне порівняльне дослідження. – Міжнародна організація фостерного догляду (IFCO), Нідерланди. Фонд “Мистецтво, культура та наука”, Україна.

6. *Державна* цільова соціальна програма реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України № 1242 від 17 жовтня 2007 р. – К., 2007.

7. *Порядок* призначення і виплати державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом “гроші ходять за дитиною” у 2006 р., затверджений Постановою КМУ № 106 від 6 лютого 2006 р. – К., 2006.

8. *Державна* доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2005 р. – К., 2006.

В.Шахрай,
кандидат педагогічних наук

СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Кожне суспільство на певному етапі свого розвитку висуває до людини конкретні вимоги, виконання яких забезпечило б нормальне його функціонування. Ці вимоги стосуються насамперед трудової кваліфікації, загальнокультурного розвитку, дотримання норм, правил людського співжиття, що склалися на даний період, тощо. Кінець